

NEVIDLJIVI GRAD I NJEGOVA UMETNOST

(Kako razumeti novu umetničku praksu / How to Understand New Art Practice, ilustrovani srpsko-engleski vodič za mlade kroz novosadsku novu umetničku praksu, Novi Sad, Art Box, 2021)

Institucionalizacija neoavangardnog umetničkog nasleđa predstavlja protivrečan i izazovan proces. Iako su protagonisti neoavangarde s kraja 60-ih i početka 70-ih godina XX veka u svom angažovanju bili pretežno usmereni na problem etike, njihovo promišljanje i delovanje u različitim medijima ipak je rezultiralo jednom vrstom prepoznatljive nove estetike koja, pre svega, počiva na izmenjenom shvatanju pojma umetničkog dela, ali i proširenju stvaralačkog prostora.

Potencijal nove umetničke prakse da uzdrma aksiome tradicionalne umetnosti u priručniku Ljiljane Maletin Vojvodić i Dragane Todoskov izražen je saobraznom metodologijom – interaktivnim tekstom koji mobilise čitaoca u pravcu daljeg (samo)istraživanja. Priručnik *Kako razumeti novu umetničku praksu* pisan je s namerom da svakog čitaoca postavi u poziciju subjekta i saučesnika značajnog umetničkog događaja u kulturnoj istoriji Novog Sada. Dvojezičnost u ovom slučaju ima dvojaku ulogu: omogućava komunikativnost teksta i recepciju izvan uskih okvira lokalne zajednice, ali, takođe, razvija u mladim čitaocima važnu predstavu da je novosadska nova umetnička praksa, kao jedinstvena umetnička pojava, deo evropske kulturne baštine. Doprinos ove publikacije ne ogleda se samo u prikazivanju raznorodnih tokova umetničkih praksi presudnih za formiranje predstava o savremenoj umetnosti, već i – što je iz perspektive osnovne zamisli koautorke posebno važno – u izgrađivanju iskustva njenog interpretiranja i vrednovanja kod mladih čitalaca.

Mada, kako možemo pročitati, priručnik *Kako razumeti novu umetničku praksu* „nije analitička studija koja valorizuje i normira“. On nastoji da ukine predefinisanu distancu između istoričara umetnosti i recipijenta institucionalnog znanja, uplićući mladog (neupućenog) čitaoca u tumačenje ključnih odrednica i sadržaja, podstičući ga da ih, kroz više nivoa preispitivanja, prisvoji. U tom procesu prisvajanja neizbežno se dešava i jedan vid oživljavanja, kao i integrisanja umetničkog nasleđa, o kojem svedoče ilustracije koje su za ovo izdanje pripremili učenici Srednje umetničke škole „Bogdan Šuput“. Učenici su tom prilikom zadoobili ulogu generacijskih posrednika – njihov prilog su reinterpretacije značajnih dela i dokumenata nove umetničke prakse. Priručnik *Kako razumeti novu umetničku praksu* donosi svežinu u propitivanju institucionalnog inventara pojmova, poznatih, ali često otuđenih od primarnog značenja i konteksta.

Koautorke polaze od premise da se u načinu predstavljanja značajnog umetničkog i kulturnog nasleđa, kakvo nedvosmisleno jeste nova umetnička praksa, mora napustiti konvencija prema kojoj se obe strane (autor i čitalac) drže svojih tradicionalnih uloga upi-

sanih u model institucionalnog znanja. Priručnik je pisan s namerom da uzdrma poziciju čitaoca kao pasivnog konzumenta predloženih sadržaja, kako bi ga, uplitanjem u stvaralačke procese, doveo do istinskog razumevanja umetničkih postupaka. Ovu dobro osmišljenu strategiju usmeravaju inventivna pitanja koja iznova pristupaju datim određenjima, rasklapaju definicije, istinski pomeraju perspektivu kako bi se oslobodio novi potencijal značenja usmeren ka savremenom, neupućenom ili nedovoljno upućenom čitaocu. Pitanja nastoje da recepciju čitalaca transformišu u svestan i ličan čin. A takav pristup je bitan doprinos obrazovanju i izgrađivanju ukusa kao zapostavljenom društvenom imperativu, te u ovome prepoznavamo jednu vrstu aktivizma koautorki ove knjige.

Bez ovakvog priručnika, pisanog s ambicijom dubljeg povezivanja, nova umetnička praksa mogla bi za savremenu mladu (neupućenu) publiku ostati neka vrsta zaključane, inkapsulirane pojave u eklektičnoj istoriji savremene umetnosti. Jedan od aspekata, prilično udaljen od savremenih čitalaca, koji žive u populističkoj areni neobuzdanog samoizražavanja, gde se kroz uspon društvenih medija stvara utisak da su sva stanovišta podjednako validna, jeste predstava o dobu u kojem je umetnost bila dovoljno uticajna da bude prepoznata kao ozbiljna društvena pretnja – subverzivna praksa, prestup zbog kojeg su autori mogli krivično odgovarati, ako su u svojoj subverzivnosti bili dovoljno smeli, poput Miroslava Mandića i Slavka Matkovića. Po istom principu zaštite vladajućih političkih vrednosti od opasnog intelektualnog delovanja, časopis *Indeks* je ugašen, smenjeni su urednici časopisa *Polja* i *Új Symposion*, zatim i urednici Tribine mladih – Judita Šalgo, a nakon nje i Darko Hohnjec. Iako je doba ogoljene političke cenzure zamenjeno drugim, manje drastičnim, ali perfidnim vidovima oblikovanja javnog mnjenja, umetnost u savremenom svetu više nikada nije zadobila toliku društvenu moć, izuzev možda u otvoreno fundamentalističkim društvima gde još uvek funkcioniše *fatva* kao vid kletve bačene na umetnika. Nova umetnička praksa odbija da bude nadgradnja društvenih interesa, ona traži svoju autonomiju i time postaje „opasna“.

Stvaranje novosadskih neoavangardnih umetnika tesno je povezano s istorijom Tribine mladih koja, kako se ispostavilo, nije bila samo lokalna institucija kulture već deo šireg jugoslovenskog kulturnog prostora koji je obuhvatao i delovanje grupe Bosch+Bosch u Subotici, zrenjaninskih tekstualista, Studentskog centra u Zagrebu, kasnije ŠKUC-a u Ljubljani i SKC-a u Beogradu. Umetnici okupljeni oko Tribine mladih razvili su mrežu međunarodne saradnje, a na Tribini su gostovali umetnici iz Zagreba i Ljubljane: Braco Dimitrijević, Boris Bućan, grupa OHO, Goran Trbuljak. Kako navode koautorke, „umetnici okupljeni oko Tribine mladih od javne kulturne institucije stvorice nekonvencionalnu, umetničku gradsku komunu, gde će se suprotstaviti konformizmu i kulturnom provincijalizmu“. Čini se da čak ni taj stalni sukob s konformizmom kao socijalnim modelom danas nije lako adekvatno prikazati.

Postoji više vidova nove umetničke prakse koje je teško približiti mladom čitaocu jer se kose s dominantnim načelima vremena u kojem živimo, poput delovanja u umetničkim grupama kao vida opiranja društvenim i umetničkim konvencijama, estetičkim načelima, tradicionalnom konceptu autorstva. U ovoj fazi istorije zapadnog individualizma, uz očigledno slabljenje društvenih spona, takvo povezivanje i grupisanje umetnika mladom čitaocu moglo bi da deluje anahrono. Stoga je prikazivanje i približavanje ovog stvaralačkog

organizovanja takođe važno. U priručniku se opisuje rad umetničkih grupa KÔD (Slavko Bogdanović, Slobodan Tišma, Mirko Radojičić, Miroslav Mandić, Janez Kocijančič, Branko Andrić, Ferenc Kiš Jovak, Peđa Vranešević), (Ξ (Čedomir Drča, Vladimir Kopicl, Ana Raković i jedno vreme Miša Živanović) i (Ξ-KÔD (Čedomir Drča, Vladimir Kopicl, Mirko Radojičić, Ana Raković i Peđa Vranešević), kao i stvaranje gradske komune u Novom Sadu i najpoznatije ekološko-umetničke komune Božidara Mandića *Porodice bistrih potoka* na planini Rudnik.

Posebno poglavlje posvećeno je novosadskim umetnicama: Bogdanki Poznanović, Katalin Ladik, Juditi Šalgo, Milici Mrđi i njihovom istraživanju novih medija, interdisciplinarnosti njihovog rada i feminizmu kao emancipatorskom umetničkom delanju. Budući da je za prethodnih pola veka i feministička ideologija doživela značajne transformacije, kao što su i same društvene uloge žene donekle izmenjene, i ovde prepoznavamo potrebu za posredovanjem između navedenih sadržaja i mladih čitalaca.

Poslednji segment knjige čine bio-bibliografski podaci koji obuhvataju kratke bio-bibliografske crtice o značajnim umetnicima i umetnicama novosadske nove umetničke prakse: Bogdanki Poznanović, Branku Andriću – Andri, Juditi Šalgo, Slavku Bogdanoviću, Miroslavu Mandiću, Čedomiru Drči, Katalin Ladik, Slobodanu Tišmi, Mirku Radojičiću, Vladimiru Kopiclu, Vujici Rešinu Tuciću, Vojislavu Despotovu, Peđi Vraneševiću, Predragu Šiđaninu, uz izabrane citate koji i sami funkcionišu kao ilustracije. Za ove minijature karakterističan je ličniji ton, koliko je moguće rasterećen od konvencionalne biografske faktografije.

Priručnik sadrži i sveden Indeks pojmova, važan za usvajanje osnovnih pojmova, kao i poentiranje tema naznačenih i otvorenih u tekstu, kao i zanimljiv *Appendix*. Funkcija *Appendix*--a je da pokaže da je nova umetnička praksa obeležila jednu još uvek aktivnu stvaralačku putanju. Potencijal samoobnavljanja neoavangarde je neiscrpan i priručnik je prikazuje kao i danas živu, subverzivnu umetničku praksu u izmenjenom društvenom kontekstu, navodeći književnike, vizuelne i multimedijalne umetnike mlađe generacije koji kroz ekscesne, eksperimentalne postupke i istraživanja, kao i „intermedijska preplitanja“ reaktualizuju emancipatorske umetničke strategije neoavangarde. Navedeni su pesnici i pesnikinje nove neoavangarde: Siniša Tucić, Bojan Samson, Branislav Živanović, Nikola Oravec, Dušan Pržulj, Maja Solar, Jelena Anđelovska, Nenad Ignjatović, Ivan Pravdić, Stevan Bradić, Marija Maca Obrovački, Miroslav Kovač, Vedran Ferizović i Darko Burmudžija; kao i vizuelni umetnici: Andrej Tišma, Rada Čupić, Aleksandar Davić, Rastislav Škulec, Igor Antić, Branka Miličić, Bada Dada, Dragan Vojvodić, Zoran Pantelić, umetnička grupa Apsolutno, Stevan Kojić, Jelena Jureša, Vladan Joler, Andrea Palašti, Danica Bićanić i drugi.

Srećom, Tribina mladih nije postala „proizvođač masovne zabave“, uprkos subverzivnoj *Pesmi underground Tribina mladih* Slavka Bogdanovića, a neko bi mogao dodati – niti komercijalno nezavisna, ali dobrim delom je i sama postala „nevidljiva“. Tokom renoviranja zgrade Kulturnog centra Novog Sada 2010. godine, uklonjena je karakteristična fenestracija i fasada nekadašnje Tribine mladih. Ovaj nemili događaj pratila je jedna neoavangardna umetnička akcija: članovi grupe April izrazili su svoj protest zbog ove intervencije u performansu koji su nazvali *Čas istorije 2*. Očito je da se u našoj kulturi brisanje nasleđa obavlja s nepodnošljivom lakoćom, a ovaj primer je samo jedan u nizu sličnih činova samozaborava, samosabotaže, neznanja koji se upisuje u istoriju ovog grada.

Konačno, jedini način da sačuvamo „nevidljivu umetnost“ i umetnička dela koja se opiru predmetnosti, konceptu autorstva, muzealizaciji i estetičkim kategorijama jeste razvijanje svesti o njihovom značaju i mestu u istoriji savremene umetnosti. Zato priručnik *Kako razumeti novu umetničku praksu* Ljiljane Maletin Vojvodić i Dragane Todoseskov predstavlja značajan doprinos očuvanju kulturnog i umetničkog nasleđa Novog Sada i jedan vid borbe protiv diskontinuiteta u samopožanju lokalne kulture.